

YOYES

MITOAK ESTALITAKO JARDUN INTELEKTUALA

30 urte pasa dira 1986ko irailaren 10ean ETAk Dolores Gonzalez Katarain, Yoyes hil zuenetik eta geroztik asko idatzi da haren ibilbide politikoaz eta pertsonalaz; gutxiago akaso, eta zoritxarrez, haren jakin-min intelektualez. Idatzita utzi zituen egunerokoetan oinarrituta, bere irakurketetara hurbilduko gara.

Gorka Bereziartua Mitxelena
@boligorria

“Bada nire izena daukan mamu bat eta inguruetan dabil; mamu bat, duela urte batzuk hazten hasi zena, ni ezagutu gabe nitaz hitz egiten hasi zirenetik, eta azken sei urteetan bizirik jarraitu duena, nik hiltzen ari zela uste izan dudana arren. Lagundu diote egunkariei, niri militantzia bat egozten eta istorioak asmatzen segi dutelako; baita bedeinkatzeko edo kondenatzeko mitoak sortzen dituen jendeak ere, beren buruak babestuz edozein galdera edo zalantzatik”. Dolores Gonzalez Katarain Yoyesek esaldi horien bidez adierazi zuen, besteak beste, zein nekatua zegoen narrazio publiko bateko

protagonista bihurtu izanaz. “Izena kendu didate, Yoyes fikzio bat da, asmakuntza bat, ez naiz identifikatua sentitzen hainbat posizio politikotatik barajatzaren diren bakar batekin ere”, utzi zuen idatzia bere egunerokoan: 1979an hasi eta 1986ko irailean ETAk hil zuen arte, sarritan jo zuen idazketara bere egoera pertsonala esplikatzen eta gai ugari buruzko iritziak paperean jartzeko.

Haren senide eta lagunek editatuta publikatu ziren eguneroko horiek *Yoyes desde su ventana* (*Yoyes bere leihotik*) liburuan, eta haiek irakurtzea modu ona da ezagutzeko hilketaren aurretik zer

sentitu eta pentsatu zuen Ipar Euskal Herrian, Mexikon edo etxera itzulita. Modu ona, halaber, kontakizun politiko konbentzionalak garrantzirik gabekotzat jotzen dituzten Yoyesen aurpegiak ezagutzeko. Adibidez, bere irakurtzeko zaletasuna.

Irakurketa klandestinoak

Liburuei buruzko iruzkin eta erreferentziaz beteta daude bere egunerokoak. Horri esker dakigu 25 urterekin jada irakurriak zituela Virginia Woolf, Vladimir Maiakovski edo Gustave Flaubert, besteak beste. Zorroztasunez aztertzen

zuen irakurritakoa: 1979ko ekainean, adibidez, Anaïs Nin-en liburu bat irakurtzen ari dela, zera dio: "Kontraesanez beteriko feminista bat, nire ustez, idealista; ez du aipatu ere egiten arazo honetan sistema sozial eta ekonomikoak daukan garrantzia, nabaritzen dituen injustiziekin sentikorra dela ikusten den arren". Egunerokoetan aipatzen den lehen irakurgai horretatik antze-man daiteke ordiziarrak pertsona bezala hazteari ematen zion garrantzia: "Badakit borondatea ez dela dena, baina zeregin inportantea jokatzeko du, batez ere sistema aldatzeko balio duenean;

» Irakurtzen zituen liburuak aipatzeaz gain, maiz iruzkin kritikoak egiten zituen bere egunerokoetan: horiei esker, ordiziarraren pentsatzeko modura hurbildu gaitezke gaur egun

baina etengabe matxakatzen duen ideia, etengabeko eboluzioa, barrura begira biziz sormen propiorako borondatea, pertsonalitatea mantentzea, norbere burua ezagutzea, inkontzientea eta subkontzientea, hori oso ondo adierazia dago eta asko gustatzen zait, noski".

Krisi momentu batean hasi zen idazten, Jose Miguel Beñaran *Argala* hil zuen atentatuaren ondoren eta ETaren barruan zeuzkan desadostasunen erdian, Mexikora joateko aukera buruan edukitzen hasi zenean, klandestinitateko baldintzekin itota. "Bizi naizen modu-gatik sentsibilitatea galtzearekin obse-

sionatuta nabil eta lasaitu egin naiz hura irakurrita”, idatzi zuen Nin-en liburuari buruzko komentarioen amaiera gisa.

1979ko urrian *Madame Bovary* berri-rakurtzen ari zen “obran gehiago atzema-teko”, batez ere estiloan eta forman arreta jarritzat “antza denez hori baita garrantzitsuena liburuan”. Azaroan, oraindik klandestinitatean baina kanpora joateko aukerei buruzko berrien zain, Alejo Carpentierren *La consagración de la primavera* “irensten” ari zen. “Abiadura handian pasatzen naiz prosa arin paregabe horren gainetik”. Nobelaren giro tropikala interesatzen zitzaion eta hila-bete berean Carpentierren beste obra bat, 1953ko *Los pasos perdidos* amaitu zuen, Venezuelako oihanean murgiltzen den musikari baten istorioa kontatzen duen liburua: “...eta halako ondoez sentazio bat daukat, larridura, aho-zapore arraroa utzi dit, miresten dut protagonistari eman dion ausardia eta bada paragrafo bat zeinean esaten den ‘ezohiko bideetako ibilaldia inkontzienteki abiatzen da...’, eta orduan desengainua hasten da, eta hunkitu nau”.

Mexiko ulertu nahian, liburuak lagun

1980an abiatu zen azkenik Mexikora eta hango Unibertsitate Autonomo Metropolitanarrean Literatura ikasketak egiteko zorian izan zen, azkenik Soziologian matrikulatu zen arren. Amerikara iritsi eta egun gutxira aipatzen du lehen aldiz liburu bat: “Irakurtzen hasi naiz bi A.-k oparitu zidaten Ulrike Meinhofen liburua eta inpresio sakona eragin dit, a ze argitasuna emakume honen idatzietan!, izugarria da bera bezalako emakume bat desagertu izana eta hain goiz. Nola maitarazten duen bere burua!, bere zabal-tasunarengatik, gauzen ulerkeragatik eta errespetu handiagatik”. Alemaniako RAF talde armatuko kidearen testuak jasotzen zituzten hiru liburu argitaratu ziren gaztelaniaz 1970eko hamarkada bukaeran Bartzelonako Icaria eta Anagrama argitaletxeetan eta segur aski horietako bati buruz ari zen *Yoyes*. Baina hitz horiek gaur, zein adinekin hil zuten jakinda, ispilu baten aurrean erakusten dute haiek idazten ari zen pertsona.

Iritsi berri zen herrialdea ezagutze-ko gogoak markatzen ditu ondorengo irakurgaiak, 80ko otsailean esku artean zeukan Mexikoko iraultzaren historiari buruzko liburuak edo Octavio Paz-en *El laberinto de la soledad* saiakera bildu-

SIMONE DE BEAUVOIR, KASIK AMA BEZALA

80ko apirilaren 16a da, goiza. *Yoyes*ek begiak puztuta dauzka gaizki lo egin duelako. Pentsak albiste bat dakar, aipatu gabe utziko ez duena: Jean-Paul Sartre hil da: “Hil da nire ezinegona ulertzen eta ezagutzen lagundu zidan maisua”, jarriko du egunerokoan. “Niretzat garrantzitsuagoa den Simone de Beauvoir geratzen da, baina, batez ere, hark borrokatu zuen ezinegona, desesperazioa, goragalea geratzen dira, eta hainbatek borrokatzen ditugu ahal dugunean”.

Beauvoirren aipamena ez da debaldekoa, 1982ra bitartean irakurriko dituen liburuen artean behin baino gehiagotan agertuko baita. *Les mandarins*, idazle frantziarraren nobela ezagunena eta *La vieillesse* saiakera komentatzen ditu, eta *Le deuxième sexe* aurretik irakurri duela adierazten du. Aurrerago, 1986ko apirilean Beauvoir hil zela jakin zuenean, “ama balitz bezalako mina” sentitu zuela idatzi zuen, “izan ere, ez dago dudarik nire ‘ama intelektual’ izan dela”.

Heriotzaren berri izan ondoren egindako apuntean eskertu egiten dio krisi existentzialetan haren liburuek emandako laguntza eta aitortzen du urtebete lehenago, Parisen, amestu zuela Beauvoirrekin topo egitearekin. Nerabezaroa markatu zion: “Ezin nuen sinetsi norbaitek hainbeste erakutsi ahal izango zidanik, hainbeste arrazoi-ekin eta argitasunekin baieztatuko zizkidanik intuizio ugari”.

ma leitu izanak erakusten duten bezala. “Iritsi eta berehala irakurri izan banu buruhauste batzuk kenduko nizkion nire buruari, oso zorrotza eta sarkorra da, mexikarren idiosinkrasia eta izaera esplikatzeko saiatzen da”, idatzi zuen Nobel saridunaren lanaz.

Baina mexikarren izaera eta berak Euskal Herriatik ekarritakoa uztartzeko zailtasunak ere aipatu zituen aurrerago, 1982an, Oscar Lewisen *Pedro Martinez* liburuaz ari zela: “Harritu nau, baina ez dakit positiboki, nekazari mexikar baten istorioa kontatzen duen nobela baita eta mexikarraren idiosinkrasia esplikatzeko saiatzen da, eta horrek nahiko harritu nau. Nola erlasionatuko naiz jende honekin?, pentsatzen dut segituan eta babesgabe sentitzen naiz euren iza-teko moduaren aurrean. Ni beste modu batekoa egin ninduten eta deskribatzen duen medioan guztiz galduta sentitzen naiz. Zuhurtzia beharko dut”.

Amatasuna eta Julio Cortazar

Amerikan aurkitu zuen kulturarekin moldatzeko kezka gorabehera, gehien estutzen duen gaia Ozeanoaren beste aldetik dator. 1982ko urtarrilak 28: “Puñala bezala sentitu dut Mexikoko egunkari batzuek dakarten notizia, esanez ETako militante batzuk D. F.-n ETarentzat dirua biltzen ari garela”. Ez du ulertzen zergatik egozten dioten 79tik utzia zuen militantzia. “Badakit hemen daramadan denbora guztian ez dutela nitaz hitz egiteari utzi, aukera bat edo beste dela-eta, baina oraingoan, ia konbentziturata nengoen onartu zutela azkenik herritar normala naizela, hemen bizitzen; eta horrelakoekin etortzen zaizkit”. 1984an *El País* egunkariak berriro seinatu zuen talde armatuko zuzendaritzako kide gisa eta bere lagun eta senideek argitaratutako liburuan diotenez, ETaren baitan ere erakundera itzuliko zela espero zuten.

*Yoyes*ek bere bideari jarraitu zion. Egunerokoan hurrengo data 1982ko martxoaren 12a da: “Emozio sakona, bakardade erraldoia, bi malko ere bai. Haurdun nago”. Amatasunak beste fase bat zabaltzen du egunerokoetan eta irakurtzen dituen liburuek ere zalantza berriak azaleratzen dituzte. Julio Cortazarren *Rayuelari* buruz ari denean, adibidez: “Momentu batean dio ‘... jende horietan ekintza sozialak koartada baten antz handiegia zuen, nola izaten di-

ren seme-alabak amen koartada, bizitza honetan merezi duen ezer ez egiteko...! Bilatu egin dut grabatuta geratu zaidalako; Akaitz jaio eta berehala kezkatu ninduen kontu bat izan zen, askotan etortzen zitzaidan burura bera eduki izanak ezin zuela eragotzi nik premia sentitzen jarraitzea nire burua ezagutarazteko, adierazteko, nire burua bilatzeko, nire burua sortzeko eta sortzeko”.

Hiru urte geroago *Libro de Manuel* irakurri zion argentinarrari. Parisen bahiketa bat prestatzen ari den talde iraultzaille argentinaren baten istorioa da eta ondorengo belaunaldiek pentsarazi zion: “Ez dakit gure seme-alabek inoiz ulertuko ote duten garai batean denok horditu gintuen sukar hura, duda gehiagorekin edo gutxiagorekin, egia, baina denetan sukarrarekin. *Libro de Manuelek* haientzat eginga dirudi, gure ametsetatik zerbait gera dadin, baita amets horiek bizi izan ziren modutik ere”. Euskal Herrira itzulia zen lerro horiek idatzi zituenean eta aurkitu zuen gizartearekin etsituta zegoela sumatzen da, baina ez du irakurtzeko zaletasuna galdu eta nobela bat idaztea

» Nobela bat idazteko asmotan zebilen Euskal Herrira itzuli zenean, Milan Kunderaren ‘Izatearen arintasun jasanezina’-ko pertsonaien antzera egituratua

» Ama izan ondoren kezka berriak adierazi zituen bere irakurgaien komentarioetan, hurrengo belaunaldiek eurenak bizi izandako “sukar” iraultzaillea nola ulertuko zuten, adibidez

dauka buruan, nahiz eta izan dezakeen harreraz zalantzak eduki. Cortazarri buruz ari dela, adibidez, zera dio: “Euskadin, berak bezala idatziko lukeen norbait irentsi egingo zuen jendeak”.

Nobela idazten hasia ere bazen, besteak beste James Joyceren *Ulises* eta Milan Kunderaren *Izatearen arintasun jasanezina* aipatzen dituen 86ko apirileko apunte bat irakurrita jakin daitekeenez. Azken liburu horrek derrigortzen du berak kontatu nahi zuen istorioa aldatzera: “Horrorez ikusi nuen nobelako protagonista nagusiak bi bikote direla, nirean bezala!, (...) nork sinetsi behar zidan, jarraitu izan banu eta nire lana arrakastaz bukatu, nire ideia hori irakurri aurrekoa zela? Ezin dut horregatik utzi, baina egia esan aspaldian ez dut lanik egin eta honek izugarri desanimatzen nau”.

Zenbait zirriborro utzi zituen idatzita bost hilabete geroago ETAk hil baino lehen, bukatutako obrarik ez ordea. Bere egunerokoak geratu dira, sinplifikazio politikoetan kabitzen ez den ibilbide pertsonal eta intelektualaren ezagutzeko lagungarri. ■

Kalean da irail-urriko

aizu!

- Gaskoiak eta euskarak bat egiten duten lurraldea
- Atlantikaldia jaialdia Erreterian
- Ibon Gaztañazpi, arin-arin
- Pegatinek kontatzen digutena
- Zinema, autotik
- Apustuz apustu

Urte osoko harpidetza (Hego Euskal Herria eta Espainia) **29 €**

aizu.eus